

Juha Ruohonen

Raudun Vehmaisten Linnamäki. Tarinoita, tulkintoja ja tutkimushistoriaa

Linnamäki i Vehmainen, Rautus. Historier, tolkningar och forskningshistoria

På det avträdde karelska området i nuvarande Ryssland finns ett tiotal borgliknade anläggningar, av vilka endast en del har identifierats arkeologiskt som fornborgar. Ett av dessa osäkra fall är Linnamäki (Borgbacken) i Vehmainen i den forna socknen Rautus på Karelska näset. Alltsedan 1870-talet har det samlats ihop rikligt med berättelser och folkminnen som härrör sig till den här platsen, vilket har lett till att backen har ansetts vara en möjlig fornborg. Det har dock inte påträffats vare sig fynd eller vallstrukturer på platsen. Artikeln undersöker folkloren som uppstått kring platsen, samt tidigare iakttagelser i fält. Dessutom beskrivs en granskning i fält som gjordes år 2013. I den granskningen kunde man konstatera att platsen är en helt naturlig formation.

Karjalan muinaislinnoista

Karjalankannaksella ja Laatokan Karjalassa on noin seitsemänkymmentä paikannimien tai muiden yksityiskohtien perusteella linnavuorena pidettyä kohdetta, joista noin 25–40 on – tutkijasta ja asetetuista kriteereistä riippuen – tulkittu arkeologiseksi muinaislinnaksi (ks. esim. Uino 1997: 76–90; Taavitsainen 1990: 220–222; 2003: 432–434). Suurin osa luovutetun Karjalan linnavuorista sijaitsee Laatokan länsirannikolla, osa myös Vuoksen vesistön varrella. Vain muutama kohde on sijoittunut sisämaahan kauemaksi isoista vesistöistä (kartta esim. Uino 1997: 76).

Linnavuoret Karjalassa, kuten muuallakin Suomessa, ovat pääasiassa korkeita, ympäröstään erottuvia mäkiä ja kukkuloita, joihin monesti liittyy *linna*-sana. Paikkoihin on yleensä yhdistetty runsaasti erilaista tarinaperinnettä ja niissä on joskus havaittu myös vallia tai muita varustautumiseen tai puolustustarkoituksiin muokattuja kivi- tai

maarakenteita (määrittelystä esim. Appelgren 1891: XXXIII–LI; Taavitsainen 1990: 135–139 ja mainitut lähteet). Vaikka kohteisiin liittyisikin edellä mainittuja tunnusmerkkejä, voidaan suurta osaa linnavuorina pidetyistä paikoista pitää luonteeltaan epävarmoina, etenkin kun kohteilla vain harvoin on tehty laajempia arkeologisia tutkimuksia.

Linnavuoriin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty suhteellisen runsaasti useista eri näkökulmista käsin. Lisäksi erilaisia muinaisjäännöksiin – oli sitten kyseessä esimerkiksi muinaislinna, kalmisto tai uhripaikka – liittyviä tarinoita ja muita yksityiskohtia on koottu jo lähes 150 vuoden ajan eri arkistoihin. Tässä artikkelissa pyritään avaamaan yhden muinaislinnana pidetyn kohteen merkitystä ja luonnetta varhaisen tutkimushistorian ja paikkaan liitettyjen tarinoiden ja tulkintojen kautta. Jotta aineistosta saatu kuva voidaan asettaa oikeaan asiayhteyteen, heijastetaan kokonaisuus kohteelle suuntautuneessa tarkastuksessa saatuihin havaintoihin.

Vehmaisten Linnamäestä

Yksi Kannaksen sisäosissa sijaitsevista linnavuorista sijaitsee Suvannon eteläpuolella, entisen Raudun pitäjän Vehmaisten kylän alueella. Kylästä noin kolme kilometriä pohjoiseen, Sakkolan Petäjärvelle kulkeneen tien länsipuolella, on pieni Linnajärvi, jonka rannalla Linnamäki (t. Linnanmäki) kohoaa. Linnaan liittyvän paikannimen ohella on märkeä tarinoiden perusteella pidetty linnoitettuna pakopaikkana. Esimerkiksi Raudun pitäjästä vuonna 1965 julkaistu paikallishistoriateos kertoo Vehmaisten Linnamäen olleen aikoinaan varustettu paikallisen väestön turvapaikaksi vihollisen hyökätessä (Kähäri 1965: 17). Mäellä onkin sanottu olleen valjeja ja muita jäännöksiä, ja sitä on pidetty mahdollisena rautakaudelle tai keskiajalle ajoittuvana muinaislinnana (esim. Uino 1997: 287 [RAUT 10])¹.

Paikasta on lähes sadan vuoden aikajaksolta, ainakin 1870-luvulta 1950-luvun loppuun asti, talletettu runsaasti erilaisia paikallis- ja uskomustarinoita sekä muuta muistitietoa. Paikalla on myös käynyt monia tutkijoita etenkin 1800-luvun aikana, vaikakakaan yksityiskohtaisia arkeologisia tutkimuksia mäellä ei ole koskaan tehty. Kokonaisuudessaan Linnamäestä kootut tiedot ovat varsin hajanaisia ja osin myös ristiriidassa keskenään. Paikan luonteen selvittämistä ei myöskään ole auttanut Raudun sijainti sodan jälkeen Neuvostoliitolle luovutetulla alueella.

Koska Vehmaisten Linnamäestä kertovat arkistotiedot olivat kokonaan vanhentuneita ja niiden sisältö perustui pääosin epämääräisiin toisen käden tietoihin, mutta myös ajan myötä värittyneisiin kansantariinoin, päätettiin paikalle tehdä tarkastusmatka kesäkuussa 2013. Käynti Linnamäellä liittyi osaksi laajempaa ja useampivuotista, vuonna 2011 alkanutta Karjalankannaksen rautakauden lopun ja historiallisen ajan kalmistoja sekä kadonneita kirkonpaikkoja tarkastelevaa tutkimushanketta (ks. esim. Ruohonen 2013a; Ruohonen *et al.* 2014). Hankkeen yhteydessä pyrittiin tarkasta-

maan myös muita muinaisjäännöstyyppejä kiinnostuksen ja mahdollisuuksien mukaan. Vehmaisten Linnamäen tarkastus oli perusteltua, sillä tutkimushankkeen yhteydessä oli koottu runsaasti siihen liittyvää tausta-aineistoa, kuten kohteesta kertovaa muistitietoa ja tarinoita sekä historiallisia karttoja. Allekirjoittaneen lisäksi paikalla oli arkeologi Stanislav Belskiy Pietarin Kunstkamera -museosta.

Paikkainnimiä ja paikallistarinoita

Tietävästi ensimmäiset yksityiskohtaiset tiedot Vehmaisten Linnan- eli Linnamäestä on talletettu arkistoihin vuonna 1880. Kyse ei ole muinaistieteilijöiden tekemästä tutkimuksesta, vaan kohteen kuvaus liittyy laajaan Raudun paikannimikoelmaan, joka toimitettiin Suomen Muinaismuistoyhdistykselle sen 1879 julkistamaan paikannimien ja sukunimien keräyskehotukseen liittyen. Keruun ohjeistuksessa kehoitettiin keräämään talteen kielitieteellisesti kiinnostavien nimien ohella myös historiallisista tapahtumista kertovia nimiä ja niihin liittyviä tarinoita (esim. SMY:n ptk II: 137–141).

Raudusta tulleeeseen lähetykseen ei ollut merkitty tietojen kerääjää, joten Muinaismuistoyhdistys joutui kokouksessaan 6.10.1880 toteamaan saaneensa tämän yli 30 käsikirjoitusliuskan paikannimikeräelmän tuntemattomalta lähettäjältä (SMY:n ptk II: 217). Keruusta erilleen joutuneen saatteen perusteella on kuitenkin todettavissa, että kerääjä oli Raudussa tuolloin kansakoulunopettajana toiminut Taneli Väyrynen (Väyrynen). Paikannimikeräelmän mukana hän toimitti myös pitäjästä koottuja tarinoita ja muutamia lauluja (Väyrynen 1880: 391–392).

Väyrynen oli Raudun kirkonkylän kansakoulun opettajana vuosina 1876–80, minkä lisäksi hän toimi kunnassa kirjastonhoitajana ja kunnankokousten puheenjohtajana (esim. Ilmarinen 26.11.1881; Kähäri 1965: 175, 185). Tietojen tallettajana häntä voidaan pitää ns. kansankerääjänä (ks. Kauranen 2006), minkä puolesta puhuu myös koulutustaso, keruun tyyli ja tekstin kielia-

su. Väyrysen työskentely muistuttaa kansakoulunopettaja Henrik Laitisen toimintaa. Jälkimmäinen toimitti samoihin aikoihin lähinnä Savosta ja Pohjois-Karjalasta huomattavan määrän tarinoita, paikannimiä ja muinaistieteellistä aineistoa eri yhdistyksille (ks. Ruuhonen 2013b).

Väyrysen kokoama paikannimikeräelmä sisältää aakkosjärjestyksessä olevan nimiluettelon, joka yleensä sisältää paikannimen ja tiedon sen sijainnista kylän tarkkuudella, mutta joskus myös nimeä selittävän kuvauksen tai siihen liittyvän tarinan. Näistä lyhyistä kuvauksista koostuvassa keräelmässä on satunnaisesti myös laajempia kertomuksia ja niitä selittäviä tarinoita. Yksityiskohtaisimman ja pisimmän selostuksen Väyrynen oli laatinut juuri Vehmaisten Linnamäestä. Linnamäen varhaisimpana kuvauksena se tullee ansaituksi julkaista tässä yhteydessä kokonaisuudessaan:

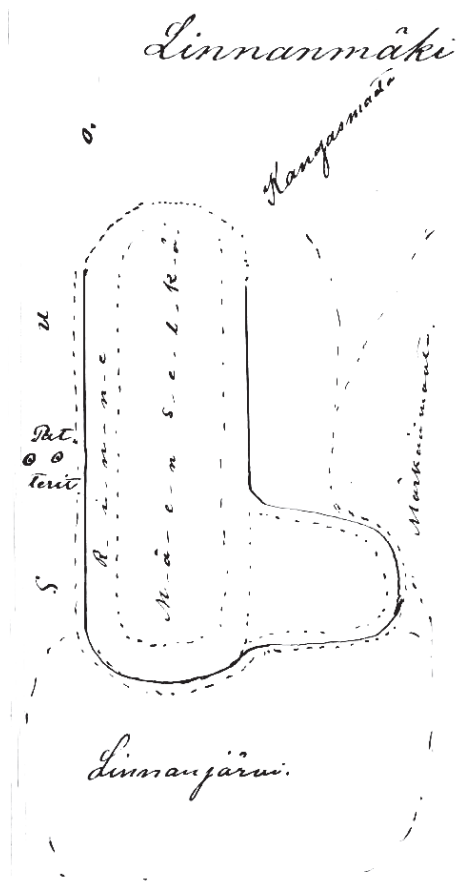
Linnanmäki, Vehmaisten kylän maalla.

Tämä ”mäki” niin kuin selvästi näyttää, on ihmiskäsillä tehty vanhanaikainen sotavarustus. Jo asemansa puolesta on se ollut siksi varsin sopiva Wenäläisiä vastaan. Se on kylästä noin pari virstaa länsi-pohjaan päin. Mäkeä ympäröipi pohjoispuolella samanniminen järvi rantamineen, idässä ja etelässä vetelä suo, lounaassa kangasmaa.

Pohjapiirrokseltaan itse mäki on kuin suorakaide, jonka kulmat on pyöristetty. Sen sivujen suunta on pohjasta etelään. Pituus harjalta silmämäärältä noin pari, kolmekymmentä syltä; leveys yli kymmenen sylen, ja korkeus ehkä noin 3–4 syltä. Sivut ovat hyvin suorat ja säännöllisesti kaltevat niin kuin liekkeän pelto-ojan seinämät, päällys tasainen. Sen pohjoispää ulottuu aivan järven rantaan. Tästä päästä länteen päin on pienellä sisäänpäin antavalla mutkalla, suon pintaa vähän ylemmä tehty niin kuin pytingin vinkkelä itse mäen suhteen; senki pää pyöreä. Alahalla ympäri mäen juurta vähän ylempänä maan ja järven pintaa on tasainen korotus ikäänkuin kärritie, jonka ulko-reunasta kauttaaltaan näkyy kiviä. Mäen länsi-puoli – jolleka puolen mäen

matala vinkkelä annaksen – on muodostettu niin että sieltä, harjun eteläpään puolitse voi mäelle helposti vaikka kärrillä ajaa. Se puoli ynnä mäen matalan sivun rakennuksen eli korotuksen kanssa on kuin hyvin laitettu ylävä pihamaa, jossa oli suojasaa tilaa suuralle ihmisjoukolla.

Tälle mäelle, jossa vanhat ovat kertooneet pidetyn aikoinaan varustusväkeäkin, on nyt kasvanut vankka petäikkö, mutta sen ympäristössä heinätellään. Mäestä itäänpäin vähän matkan päässä suorassa linjassa suola on kaksi ”patteria” eli ympyriäistä pientä

Kuva 1. Varhaisin tunnettu kartta Raudun Vehmaisten Linnamäestä. Ote Taneli Väyrysen Suomen Muinaismuistoyhdistykselle vuonna 1880 toimittamasta paikannimikeräelmästä (Väyrynen 1880: 444).

hiekkasärkkää. Wasta viime aikoina on niihin ruvennut metsää kasvamaan.
(Väyrynen 1880: 444–446)

Linnamäkeä koskevat huomiot olivat Väyrysellä varsin yksityiskohtaisia, mistä voidaan päätellä hänen henkilökohtaisesti myös vierailleen mäellä. Erityisen tarkasti Väyrynen kuvasi Linnamäen maastonmuotoja ja lähiympäristöä, ja hän myös liitti keruuseen mukaan tekstiä selventävän karttaluonnoksen (kuva 1).

Mäen tasainen laki, jollaisen hän paikalla havaitsi, oli mittauksen mukaan noin 35–50 metriä pituudeltaan ja noin 20 metriä leveydeltään. Pientä epätarkkuutta mittauksiin aiheuttaa tiedon puuttuminen siitä, käyttikö hän mittayksikkönä virallista 1800-luvun loppupuolen syltä (noin 2,13 m) vai perinteistä syltä (kolme kyynärää eli noin 1,78 m). Koska annetut luvut olivat silmämääräisiä arvioita, ei tällä tosin ole suurtaakaan vääristävää merkitystä. Korotetun ”linnanpihan”, jollaisen Väyrynen paikalla näki, korkeudeksi voitiin ympäristöstä mitata noin 5–8 metriä; varsinaisen mäen korkeutta, esimerkiksi läheiseen järven pintaan nähden, ei kuvauksessa tosin lainkaan esitetä.

Lukija jää Väyrysen laatiman kuvauksen luettuaan helposti siihen käsitykseen, että kyse todellakin olisi varustetusta muinaislinnasta. Tähän viittaavat myös Väyrysen tulkinnat muun muassa Linnamäen korotetusta piha-alueesta, sen säännönmukaisesta muodosta ja mäkeä kiertävästä tasanteesta sekä kertomuksesta paikalle kootusta sota-väestä.

Muinaistieteellisiä tietoja Linnamäeltä

Kansakoulunopettaja Väyrysen jälkeen – ja itse asiassa osin jo ennen tätä – Vehmaisten Linnamäki herätti myös muinaistutkijoiden kiinnostuksen. Sanomalehti Morgonbladettissa ilmestyi vuonna 1876 artikkelisarja Viipurilaisen osakunnan jäsenten Käkisalmen läänin suuntautuneesta arkeologis-etnografis-historiallisesta ekspeditiosta, jossa myös Linnamäki mainitaan lyhyesti (Morgonbladet n:o 186/1876). Retkikuntaan osallis-

tui myös tuolloin nuori yliopisto-opiskelija Theodor Schvindt, joka myöhemmin tuli tunnetuksi erityisesti Karjalan rautakautta käsittelevistä tutkimuksistaan.

Lehtiartikkelista ei suoraan käy ilmi sitä, vierailivatko osakunnan jäsenet Linnamäellä tuolloin konkreettisesti, mutta todistettavasti ainakin Schvindt kävi mäellä vielä myöhemminkin. Kesällä 1890 hän tarkasti paikan osana Äyräpään kihlakuntaan suuntautunutta tutkimusmatkaansa (Schvindt 1891: 4). Schvindtin mukaan kaikki varustukset, jos sellaisia oli paikalla ollut, olivat jo hävinneet. Hän arveli mäen päällä olleiden kivien tulleen paikkaa ajoittain viljeltäessä vieritetyksi mäen jyrkkiä rinteitä alas. Paikalta ottamansa valokuvan perusteella soramäen rinteet ja päällyys olivat tuolloin kaskena (myös Appelgren 1891: 97; valokuva lienee sittemmin kadonnut). Paikka olisi siis kaskettu vuosikymmenen sisällä Väyrysen paikalle tekemän käynnin jälkeen.

Väitöskirjassaan Suomen muinaislinnat vuodelta 1891 Hjalmar Appelgren käsitteli myös Vehmaisten Linnamäkeä. Appelgren (1891: 97, kohde 208) mainitsee Linnamäestä, että se ”asemaansa ja laatuunsa nähden ennen nähtävästi on ollut varustettuna.” On tosin huomattava, ettei Appelgren useiden väitöskirjassaan esittelemiensä kohteiden tavoin koskaan ilmeisesti käynyt itse paikalla, vaan hän perusti näkemyksensä aiemmin mainittuun Morgonbladetin artikkeliin, Schvindtin tarkastukseen ja SMY:n paikanimikeruuseen sekä lyhyeen mainintaan H. A. Reinholmin keruukokoelmassa.²

Kesällä 1892, vain kaksi vuotta Schvindtin tekemien tutkimusten jälkeen, Äyräpään kihlakunnan muinaisjäännöksiä keräsi tietoja Muinaismuistoyhdistykselle tutkimuksistaan kertomuksen toimittanut A. Leino. Vehmaisten Linnamäen osalta Leino perusti kaikki tietonsa aiempiin kirjoituksiin sekä paikkakuntalaisilta kuulemiinsa puheisiin (ks. esim. Leino 1893: 23–27). Hän oli myös saanut käsiinsä Väyrysen yli vuosikymmen aikaisemmin laatiman nimikeräelmän, jota hän siteerasi työssään lähes sanasta sanaan. Leino kritisoi Väyrystä kirjoituksen liiallisesta ”mehustamisesta”, eli tarkoitus-

hakuisesta värittämisestä, mutta piti kuitenkin mahdollisena, että kyseessä olisi vanha varustus. Tämä ei kuitenkaan ajoittuisi uudemmalle ajalle, vaan selvästi vanhempiin periodeihin, sillä Leinolle oli kerrottu mäkeä viljeltäessä löytyneen ”kaikellaisia muinaiskaluja”. Mitään näistä löydöistä ei ollut otettu talteen tai säilytetty, mutta kuvausten perusteella ne olisivat olleet kiviesineitä (Leino 1893: 27). Tietoja näistä löydöistä voidaan kuitenkin pitää epäluotettavina. Muutoinkin kertomuksen asiavirheistä ja rakenteesta päätellen Leino ei koskaan ollut itse käynyt puheena olevalla Linnamäellä.

Pintaa syvemmälle meneviä arkeologisia tutkimuksia ei Linnamäellä ole koskaan tehty, joten kaivaushavaintoja tai luotettavia tietoja muinaisesineistä ei paikasta ole ollut lainkaan käytettävissä. Mäellä on toki 1800-luvun jälkeenkin saattanut vierailla niin kotimaisia kuin venäläisiäkin tutkijoita, mutta esimerkiksi tutkimushankkeen venäläisen osapuolen tiedossa ei paikka entuudestaan ollut. Tiedossa ei myöskään ole käynneistä laadittuja raportteja tai julkaisuja. Lähinnä paikannimen, paikkaan liittyvien tarinoiden sekä edellä mainittujen havaintojen perusteella Linnamäkeä onkin pidetty mahdollisena, joskin epävarmana, rautakauteen ja/tai keskiaikaan ajoittuvana muinaislinnana (esim. Uino 1997: 287; 2003: 509).

Nimiä ja muistoja, tarinoita ja sepitettä

Linnamäen nimi on joka tapauksessa ilmeisen vanhaa perua. Jo 1770-luvun revisio- eli verollepanokartassa (kuva 2) mäen viereinen vesistö on nimeltään Linnajärvi (Linna Järfvi) ja järven eteläpuoleinen suo Linnajärven-suo (Linna Järfven Suo). Linnajärvi-nimen taustalla on epäilemättä järven rannalla sijaitseva Linnamäki ja tunnettu nimiasu voikin olla lyhentymä yhdysnimestä Linnamäenjärvi. Mäkeen rajoittuva laaja suoalue on tunnettu myös Linnamäensuona (NA1 Rautu Linnamäen suo, Yrjö Penttinen 1940).

Kuva 2. Linnajärvi ja tämän eteläpuolella Linnajärvensuo vuonna 1775 laaditussa Vehmaisten kylän verollepanokartassa (Charta öfver Wehmais bys ägor i Rautus Socken Kexholms Province och Södra Härad...).

Moneen maisemassa erottuneeseen linnamäkeen liittyy runsaasti erilaisia paikallistarinoita ja uskomuksia sekä muuta muistitietoa, eikä Vehmaisten Linnamäki tee näissäkään yksityiskohdissa poikkeusta. Yksittäisten lähteiden sijaan kokonaiskuva avautuu mahdollisimman monia eri arkistokokonaisuuksia tarkastelemalla.

Esimerkiksi jo edellä mainitussa sanomalehti Morgonbladetissa (n:o 186/1876) kerrottiin paikkaan liittyvä tarina, jonka mukaan Linnamäelle oli ollut aikomus rakentaa linna, mutta kaikki se mikä päivällä saatiin rakennettua, hävisi yön aikana (myös Leino 1893: 23).

Paikallishistoriaa harrastanut Eetu Karhunen, joka myöhemmin toimi Raudus-

sa opettajana sekä Raudunkylän kansakoulussa että kansalaisopistossa (tästä esim. Kähäri 1965: 189, 296), keräsi 1910-luvulla kotiseudultaan talteen runsaasti eri paikkoihin liittyviä nimiä ja tarinaperinnettä. Hänen laajaa keräelmäänsä säilytetään nykyisin Kotimaisten kielten keskuksen Nimiarkistossa ja kokoelmasta löytyy myös lyhyitä kuvauksia Linnamäestä. Karhusen mukaan tällä kolmelta puolelta hyvin jyrkällä kukkulalla olisi muinoin sijainnut jonkinlainen linnoitus (esim. NA Rautu Linnamäki ja Linnajärvi, E. Karhunen 1916).

Neuvostoliitolle talvisodassa menetettyjen alueiden alkuperäistä nimitystä tarinoineen ryhdyttiin, monen muun perinnetieteellisen aineiston tavoin, tallentamaan jossain määrin järjestelmällisesti jo välirauhan aikana. Esimerkiksi paikannimien keruu jatkui evakojen keskuudessa aktiivisena myös seuraaville vuosikymmenille. Tarinoiden perusteella onkin selvää, että Linnamäki oli rautulaisilla varsin yleisessä tiedossa. Myös tuoreemmissa tarinoissa toistuu yleensä tieto siitä, että varsinainen Linnamäki oli ihmiskäsin muokattu linnoitus (esim. NA Rautu Linnamäki, Sylvi Paukkunen 1956; Matti Pulakka 1959).

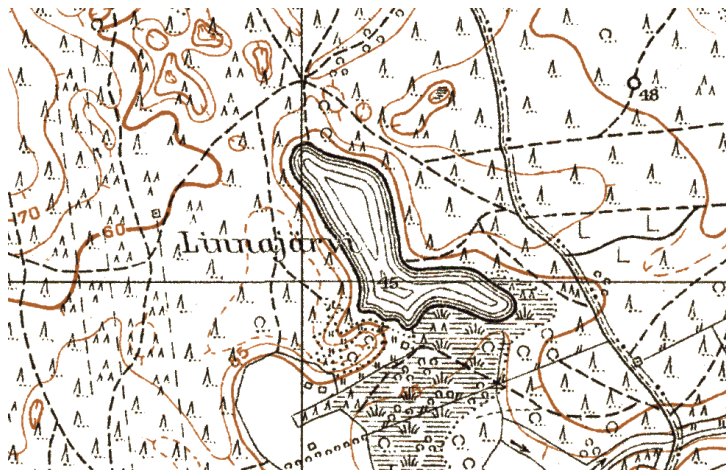
Linnoituksen merkkeinä on pidetty itse mäkeä ja sen valleja, joista ei muistiinpanoissa ole kerrottu mitään rakenteellisia yksityiskohtia. Tosin esimerkiksi Yrjö Penttinen (NA Rautu Linnamäki 1940) on todennut, että mä-

ellä ennen vanhaan ollut linna tai linnoitus oli samantapainen kuin Sakkolan Kiviniemessä.³ Sotien jälkeen kerätyn aineiston perusteella mäkeä on pidetty turvalinnana, suojapaikkana vihollisen hyökkäyksiä vastaan. Kertojat ovat määritelleet Linnamäen käyttöajankohdan hyvin vaihtelevasti, sillä aineistossa toistuu pakuuden aika sekä isoviha. Tulkinnot ajankohdasta näyttävät perustuvan kansanomaiseen päätelyyn ja haluun kiinnittää tarinat johonkin tiettyyn kertojan tuntemaan aikakauteen.

Linnamäkeen liittyvät omakohtaiset kokemukset ovat edellä mainittuja kertomuksia maanläheisempiä. Evakkona Raudusta siirtynyt Sylvi Paukkunen muisteli 1950-luvun lopulla, että ennen sotia mäellä vietettiin juhlia ja poltettiin juhannuskokkoa (NA Rautu Linnamäki 1959). Talvisin mäkeä oli pidetty myös mainiona mäenlaskupaikkana, sillä ”se ol jo poika, mikä siit uskals suksill allaa laskii” (NA Rautu Linnamäki, Matti Pulakka 1959). Kertomusten mukaan Linnamäki olisi toiminut monenlaisena vapaa-ajan vietto- ja kokoontumispaikkana.

Linnamäen tarkastus vuonna 2013

Topografisissa kartoissa esiintyvä Linnajärvi (nyk. oz. Krivoje) sijaitsee Raudun entisestä kirkonkylästä (nyk. Sosnovo) Vehmaisten kylän (Krivko) kautta Sakkolan Petäjärvelle (Petrovskoje) kulkevan paikallistien länsipuolella,

Kuva 3. Karttaote Linnajärvestä ympäristöineen. Linnamäki sijoittuu järven eteläisimmän osan lounaispuolelle. Ote topografisesta kartasta 6720/30-30°-510/20 Ha-parainen vuodelta 1937.

noin 4,5 km Raudun viimeisimmästä kirkosta pohjoiseen. Tielinja noudattaa sen vanhaa suomalaisaikaista kulkua, mutta Linnajärven koillispuolelta järvelle nykyisin poikkeava metsätie perustuu jo vanhempaan, 1700-luvun lopun kartoissa esiintyvään kärry- tai kylätiehen. Etenemisen kannalta tämä alkukesän sateiden kuopittama pehmeä hiekkatie soveltui vain maastokelpoisille ajoneuvoille.

Linnamäki sijaitsee laajan Väärämäenselän reunamuodostuman (tästä esim. Berghell 1901: 22) kaakkoispäässä. Selänne tällä alueella on varsin epätasainen, ja etenkin Linnajärven pohjois-, länsi- ja koillispuoleisella alueella onkin havaittavissa runsaasti harjuhautoja, eli suppia. Pohjoisesta saavuttaessa hiekkapitoisen ja melko tasaisen mäntykankaan keskellä sijaitseva Linnajärvi on varsin vaikuttava näky, sillä korkeusero ympäröivän selänteen ja järven pinnan välillä on Linnamäen kohdalla noin 15 metriä. Järven reunat kohoavat lisäksi varsin jyrkästi muihin ilmansuuntiin paitsi etelään ja kaakkoon, jossa vesistö rajoittuu laajaan suoalueeseen. Varsinainen järvi on lähinnä L-kirjaimen muotoinen, enimmillään noin 600 metriä pitkä ja 150 metriä leveä vesialue, jolla ei ole selkeää lasku-uomaa. Yhdessä suon kanssa se muodostaa harjualueen väliin kapean laakso- maisen alanteen noin 45 m mpy korkeustasolle. Asemansa perusteella Linnajärvi on kuroutunut itsenäiseksi vesistöaltaaksi heti Baltian jääjärven laskun yhteydessä (kuva 3).

Hankalasta saavutettavuudesta ja jonkinlaisesta suojelualueesta huolimatta etenkin Linnajärven hiekkainen koillisranta vaikutti kesäkuun loppupuolella olevan varsin suosittu retkeilypaikka, ja myös tutkimusryhmä vietti yön Linnajärven rannalla. Varsinainen Linnamäki sijaitsi kuitenkin vesistön vastakkaisella puolella, Linnajärven etelälaidalla.

Vehmaisten Linnamäki on Linnajärveen ja Linnajärvensuohon kolmelta ilmansuunnasta rajoittuva pienehkö ja pitkänomainen, ympäristöstään selvästi kohoava hiekkaharjanne (kuva 4). Topografiselta kartalta katsottuna Linnamäeksi kutsuttu alue ei vaikuta mäeltä, vaan järveen ja suohon luoteesta työntyvältä jyrkkäreunaiselta, koilliseen päin lähes 90 asteen kulmassa kaartuvalta niemekkeeltä. Paikan päällä syntyy kuitenkin vaikutelma ”oikeasta” mäestä, sillä myös muodostuman länsipuolella on leveä ja syvä notkelma, joka ei erotu kartoilta. Varsinaisen Linnamäen laki kohoaa noin 20 metriä järven pintaa korkeammalle.

Linnajärven- eli Linnamäensuon länsiosaa on suomalaisaikana raivattu niityksi ja pelloksi. Tällä niittyalueella sijaitsivat myös Väyrysen 1800-luvulla huomioimat ”patterit”, eli pienet kumparemaiset hiekkamuodostelmat. Parin kuluneen vuosikymmenen sisään paikallinen datša- eli huvila-asutus on vallannut alueen vanhan suoniittypohjan ja kumpareissa ollut hiekka-aines lienee käytetty alueen maaperän parantamiseen. Vaikka tarkastuksen yhteydessä kummuista ei havaittu jälkeäkään,

Kuva 4. Yleiskuva Linnajärvestä ja Linnamäestä. Kuvattu lounaaseen järven koillisrannalta. Kuva J. Ruuhonen.

voidaan Väyrysen antaman kuvauksen perusteella kumpareita pitää puhtaina luonnonmuodostumina.

Tarkastus aloitettiin nousemalla mäelle tarkoituksellisesti sen jyrkkää etelärinnettä ylös. Rehevästä kasvillisuudesta ja kaatuneista puunrungoista johtuen rinne oli suhteellisen vaikeakulkuinen, muttei mitenkään pääsemätön. Odotusten mukaisesti harjanteen laki osoittautui pinnanmuodoltaan hyvin tasaiseksi. Muodoltaan mäen soikeahko päällys oli lähes lounais-koillisuuntainen ja kooltaan noin 60 x 30 metriä. Lakialueen pinta-ala oli karkeasti arvioiden noin tuhannen neliömetrin luokkaa.

Vaikka mäen harjannetta on aikoinaan pidetty ihmisen tasoittamana ja muutoinkin muotoilemana, ei tarkastuksessa löydetty merkkejä sen minkäänlaisesta muokkauksesta. Päinvastoin tietyt piirteet, kuten säännönmukaisuus, loiva harjanteellisuus ja reunojen muoto, osoittivat sen luontaiseksi. Lakialuetta käytiin läpi pääosin silmämääräisesti, ja myös lukuisia tuulenkaatoja tarkastellen sekä kairauksien ja muutamien koepistojen kautta, mutta ilman mainittavia tuloksia. Joistakin kairausnäytteistä saatiin esiin vähäisiä määriä hiiltä, joka lieene peräisin metsäpaloista tai kaskeamisesta. Mäen maaperä oli pintakerroksia syvemmällä lähinnä hietaa. Kasvillisuudeltaan laki oli ympäristöönsä nähden varsin rehevä, ja lehtipuuvaltaisena se erottui selvästi ympäristön mäntyä kasvavista kuivista kangasmetsistä.

Mäellä mahdollisesti olleesta kivivallista ei tarkastuksen yhteydessä nähty jälkeäkään. Koko Linnamäen laki osoittautui täysin kivetömäksi, eikä koepistoissa mäen maaperästäkään havaittu lainkaan kiviä. Vallin puuttumista selitettiin 1800-luvun lopulla sillä, että kivet olisi vieritetty viljelyksen tieltä rinteitä alas (esim. Schvindt 1891: 4); on kuitenkin mainittava, ettei kivistä nyt tehty havaintoja myöskään mäen juurelta. Muistakaan rakenteista, kuten esimerkiksi laella sijainneista maavalleista tai rakennuksista kertovista kumpareista tai kohoumista, ei silmämääräisen tarkastelun kautta saatu lainkaan havaintoja.

Linnamäen laki laskee jokseenkin jyrkästi lähes parikymmentä metriä kaikkiin ilmansuuntiin (kuva 5). Ainoastaan lännessä (luoteessa) Linnamäen tasanne päättyy syvempään, lähes pohjois-eteläsuuntaiseen ja leveään notkelmaan, jota myöten alueelle johtava vanha kärritie eli nykyinen metsätiekin kulkevat. Notkosta rinne nousee itään muutamia metrejä korkeammalle mäen tasanteralle, Väyrysen kutsumalle linnan ”pihamaalle”. Muinaislinnan kriteereihin vaadittava valli tai muunlainen aitamainen varustus pitäisi, kulkuportin ohella, löytyä vähintäänkin täältä mäen loivemmalta länsipuolelta. Havaintojen perusteella on kuitenkin selvää, ettei sellaista ole Linnamäellä koskaan ollutkaan, vaan myös sen länsipuoli on kokonaan varustelematon.

Kuva 5. Linnamäen ylätasannetta ja mäen eteläreunaa. Kuvattu luoteeseen. Kuva J. Ruohonen.

Tärkeintä on hyvä tarina?

Kuten moni muukin Linnamäki ja -vuori Suomessa, on myös Raudun Vehmaisten Linnamäki todennäköisimmin saanut nimensä sen sijaintiin ja ulkoisiin ominaisuuksiinsa perustuen. Jyrkkäreunainen ja hankalasti noustava mäenharjanne muodostaa ympäristöön nähden vaikeasti tavoitettavan maastonkohdan, joka on antanut paikalliselle väestölle linnamaisen vaikutelman. Vaikka *linna*-sanana on varauksellisesti esitetty alun perin merkinneen vuorta, mäkeä tai kukkulaa, ennen kuin se olisi siirtynyt tarkoittamaan linnoitusta (esim. Hakulinen 1949: 40), on Vehmaisten osalta nimen tarkoitteena alun alkaen luultavimmin ollut Linnajärven rannalla kohoava linnamainen mäki. Nimen suhteellisen korkeaan ikään viittaa myös järven nimeäminen mäen mukaan.

Paikan sijainti syrjässä Vehmaisten historiallisesta kyläasutuksesta voisi olla Linnamäen strateginen piirre, jolloin se olisi varustettu jonkin verran etäämmälle vakinaisista asuinpaikoista ja kulkureiteistä. Mäkeä onkin edellä esitettyjen tarinoiden ja tulkintojen perusteella pidetty pako- ja turvalinnana, jonne vihollisen uhatessa olisi vetäydytty. Nykyisin koko pakolinnaselitys voidaan varsin perustellusti hylätä (esim. Taavitsainen 2003: 434), joten Vehmaisten Linnamäkikin on tästä yhteydestä syytä asettaa uuteen valoon.

Muinaislinnoina voidaan myös pitää rakenteita kokonaan vailla olevia linnamäkiä, jos niiden laelta tai rinteiltä on löytynyt paikan käyttöön liitettäviä esi- tai varhaishistoriaan ajoittuvia esinelöytöjä. Vehmaisten Linnamäen osalta tämäkään kriteeristö ei täyty, sillä 1800-luvulla esitetyt kertomukset mäeltä tehdyistä löydöistä on niiden epämääräisyydestä johtuen jätettävä kokonaan huomioimatta.

Vaikka alueelta ei ole havaittukaan konkreettisia merkkejä muinaislinnasta, on se jyrkkien reunojen ja suojaisten sijainnin ansiosta periaatteessa voinut olla hyvä merkinanto- tai vartiopaikka, etenkin jos alueen puusto olisi kaadettu näkyvyyden parantamiseksi. Laelta saattoi nimittäin nähdä kaikkiin ilmansuuntiin, järven ja suon ylikin. Kuten 1700-luvun kartasta näkyy, on läheinen tielinja pohjoiseen

kulkenut aivan järven reunoja myötäillen, eikä kauempana idässä kuten myöhempi Sakkolas-ta Vehmaisten kautta Rautuun menevä linjaus kulkee. Tosin ilman selkeämpiä todisteita ei esitettyä vartiotulkintaakaan ole syytä ottaa vakavasti.

Sijainti vanhan kylätien tuntumassa on kyllä osaltaan voinut vaikuttaa mäestä kerrotujen tarinoiden elinvoimaisuuteen ja osaltaan jopa ruokkinut ohikulkijoiden mielikuvitusta. Keskeisen sijainnin ja helpon saavutettavuuden lisäksi paikasta kertovien tarinoiden ylläpitävänä voimana voidaan pitää myös paikan myöhempiä tapahtumia, kuten juhlia ja talvisia mäenlaskuja. Osa Linnamäkeen liitetystä tarinoista on elementeiltään kuitenkin täysin yleistä lainaa. Esimerkiksi paikkaan liitetty kertomus päivällä rakennetusta ja yöllä puretusta rakennuksesta perustuu laajalle levinneeseen kulkutarinaan, joskin linnavuoria yleisimmin se liitetään kirkonpaikkoihin ja kirkkorakennuksiin (esim. Jauhiainen 1999: tarinatyyppit N421, N441, N481–521, N611; ks. myös Rausmaa 1994: 179–180). Tarinan kautta on selitetty esimerkiksi jonkin paikan oletettua ominaisuutta ilman, että näkyviä jälkiä siitä olisi havaittavissa. Tyyppitarinana se sopii hyvin tässä tarkasteltavaan kohteeseen, sillä jälkiä valleista tai muista rakenteista ei Linnamäeltä tarkastuksen yhteydessä löydetty. Vaikka Vehmaisten Linnamäkeä ei tässä esitettyjen havaintojen perusteella voidakaan luokitella arkeologiseksi muinaislinnaksi, täyttäisi se suomalaisen tulkinnan mukaisen kiinteän muinaisjäännöksen kriteerit: paikkaan liittyy huomattava määrä vanhoja tapoja, tarinoita ja – tulkinnasta riippuen – myös historiallisia muistoja.

Tarinoita erilaisista linnoista ja linnoituksista on kerrottu vuosisatojen ajan. Enemmän kuin itse Linnamäestä, paljastavat kohteesta kerrotut tarinat ja siitä tehdyt tulkinnat kyseisen ajankohdan ihmisistä ja suhtautumisesta paikkaa kohtaan. Nämä selitykset auttavat osaltaan ymmärtämään sen, mitä ihmiset ajattelivat Vehmaisten Linnamäen käytöstä ja käyttäjistä, paikan merkityksestä ja sen funktiosta. Tarinat selittävät myös sitä, millaisia paikkoja on linnamäkinä pidetty. Ja on maakumpare maallikkojen ohella erehdyttänyt myös tutkijoita. Vehmaisten Linnamäen jo 1800-luvulla tehty tulkinta pako- ja muinaislinnaksi on luonteva etenkin silloin, kun kohdetta

tarkastellaan vallinneiden tutkimustraditioiden kautta ja osana tutkimushistoriallista kokonaisuutta. Tulkinta Linnamäestä rautakautisena, paikallisen väestön varustettuna pakopaikkana onkin juurtunut syvälle, ja sitä on viime aikoihin asti pitänyt yllä Raudusta vuonna 1965 julkaistu paikallishistoriateos (Kähäri 1965).

Monista aiemmista tulkinnoista poiketen mäki voitiin tarkastuksessa todeta luonnonmuodostumaksi. Tarkastus Raudun Linnamäelle oli kuitenkin välttämätön, sillä useinkaan – kohdetyypistä riippumatta – ei muistitietojen ja tarinoiden sekä varhaisten kuvausten ja raporttien perusteella voida kohteista tehdä luotettavia päätelmiä käymättä itse paikan päällä.

Arkeologisesti Vehmaisten kylän ympäristöä voidaan pitää yhtenä entisen Raudun kunnan kiinnostavammista alueista. Asutuksen kannalta otolliseen maaperään viittaa vuonna 1500 laadittu Vatjan viidenneksen verokirja, jossa Vehmaisten alueelle oli merkitty peräti 17 taloa (Kähäri 1965: 23; kylän myöhemmästä asutuksesta ks. 1965: 39, 95–97). Jo Schvindt (1891, 4–5) mai-

nitsi kylästä useita mielenkiintoisia kohteita, joita ei viljelyksestä johtuen tosin voinut tuolloin tarkemmin tutkia. Myöhemmin 1920-luvulla kylvötoissa kyläasutuksen läheiseltä Pänniönmäeltä löytyi raha-aarre, johon kuului lähes 500 hopearahaa ja sellaisen kappaletta sekä joukko hopeaesineitä (Nordman 1923; Uino 1997: 286 [RAUT 05]). Arre oli kätkeyty maahan tuohikääreessä todennäköisesti 1070-luvulla tai jonkin verran sen jälkeen, ja kuuluu siis ristiretkiajan alkuun. Vaikka viime sotien jälkeen ei arkeologisia tutkimuksia alueella ole juurikaan tehty, on harrastajien toimesta 2000-luvulla kylän alueelta löytynyt uusi kuppikivi. Kyseessä on Hovinjärven kaakkoispuolella entisen peltoalueen keskellä oleva kookas maakivi, jossa yksittäisten kuppien ohessa on muutamia hakatulla uralla yhdistettyjä kuppeja (kuva 6). Muualta Raudusta ovat aarteenmetsästäjät viime vuosien aikana kaivelleet esiin myös rautakautisiin ruumiskalmistoihin kuuluneita esineitä, mutta toistaiseksi tällaisia ei ole tiedossa Vehmaisten kylän alueelta.

Kuva 6. Entisen Vehmaisten hovin maalta 2000-luvulla löytynyt kuppikivi. Kivessä on yksittäin sijaitsevien uhrikuppien ohella urilla yhdistettyjä kuppeja. Kuvattu luoteeseen. Kuva J. Ruohonen.

Bibliografia

Arkistolähteet

- Charta öfver Wehmais bys ägor i Rautus Socken Kexholms Province och Södra Härad belägne samt hörande till Generalskan Jacovleoffs Donations Gods, Till skattläggning afmätte. 1775–1775 (125 Rautu 26:1a–b). Viipurin läänin verolleanokartat, Maanmittaushallituksen arkisto, Kansallisarkisto, Helsinki.
- Leino, A. 1893. Äyräpään kihlakunnan muinaismuistoja. Historiallis-muinaistieteellinen tutkimus. Vuoden 1892 kesämatkustuksen tulos. Käsikirjoitus. Museoviraston arkisto, Helsinki.
- Nordman, C. A. 1923. Silfverfynd från Wehmais by i Rautus socken, Karelen. Museoviraston arkisto, Helsinki.
- NA = Nimiarkisto. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- Ruohonen, Juha 2013. Karjalan kannaksen kalmistoja ja kirkonpaikkoja sekä uusia rautakautisia kohteita. Raportti vuosien 2011 ja 2012 maastotutkimuksista. Turun yliopisto, arkeologia.
- Schvindt, Theodor 1891. Kertomus muinaistieteellisestä tutkimusmatkastani Äyräpään kihlakunnassa kesällä 1890. Käsikirjoitus. Museoviraston arkisto, Helsinki.
- Topografinen kartta 6720/30-30°-510/20, Harperainen 1937. Maanmittaushallitus.
- Väyrynen, Taneli 1880. Rautu. Paikannimiä ja paikallistarinoita. Nimiarkisto, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki: 391–392, 433–466.

Julkaistut alkuperäislähteet

- SMY PTK = Suomen muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat. Finska fornminnesföreningens protokoll. II, 1876–1885 (1915). Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Kirjallisuus

- Appelgren, Hjalmar 1891. *Suomen muinaislinnat. Tutkimus vertailevan muinaistieteen alalla*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja XII.
- Berghell, Hugo 1901. Kertomus karttalehteen no 36. Rautu. Suomen geologinen tutkimus.
- Hakulinen, Lauri 1949. Linna. *Kalevalaseuran vuosikirja* 29: 34–40.
- Ilmarinen. Sanomia Itä-Suomesta 26.11.1881 (n:o 94/1881)
- Jauhiainen, Marjatta 1999. *Suomalaiset uskomustarinat. Tyypit ja motiivit. Tarkistettu ja laajennettu laitos Lauri Simonsuuren teoksesta Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 731. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kauranen, Kaisa 2006. Kansanihmisten käsikirjoitukset Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa. *Elore* 13 (2/2006). [http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_06/kau2_06.pdf]
- Kähäri, Matti 1965. *Raudun historia*. Raudun historiatoimikunta, Pieksämäki.
- Morgonbladet 14.8.1876 (n:o 186/1876)
- Rausmaa, Pirkko-Liisa 1994. Kirkon paikka. Sarmela, Matti (toim.) *Suomen kansankulttuurin kartasto = Atlas of Finnish ethnic culture*. 2. Suomen perinneatlas = Folklore. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 179–180.
- Ruohonen, Juha 2013b. Muinaismuistoja Savosta ja Karjalasta. Kansakoulunopettaja Henrik Laitinen muinaistutkijana. *Suomen Museo* 2012: 131–157.
- Ruohonen, Juha & Belsky, Stanislav & Oravisjärvi, Jani 2014. Fragmentteja rautakaudelta. Läntisiä ja itäisiä rahoja Vpl. Pyhäjärven Pyhäkylästä. *Muinaistutkija* 2/2014: 2–10.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 1990. *Ancient Hillforts of Finland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 94. Helsinki.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 2003. Karjalan muinaislinnat. Saarnisto, Matti (toim.) *Karjalan synty. Viipurin läänin historia 1*. Gum-

- merus Kirjapaino Oy, Jyväskylä: 432–434.
- Uino, Pirjo 1997. *Ancient Karelia : archaeological studies. Muinais-Karjala: arkeologisia tutkimuksia*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104. Helsinki.
- Uino, Pirjo 2003. Kunnittainen katsaus luovutetun Karjalan muinaisjäännöksiin, arkeologiaan tutkimuksiin ja löytöihin. Saarnisto, Matti (toim.) *Karjalan synty. Viipurin läänin historia 1*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä: 505–511.

Loppuviitteet

- 1 Uino (1997: 242) esittää Kivennavan tiedoissa muuna mahdollisena muinaisjäännöksenä Kivennavan Vehmaisten Linnamäen (KIVE M1), josta kootut tiedot kuitenkin täsmäävät tässä esiteltävään Raudun Vehmaisten Linnamäkeen. Uinon tiedot perustuvat Ester Kähösen vuonna 1959 julkaistuun *Vanha Äyräpää* -teokseen. Kähönen on käyttänyt lähteenä A. Leinon 1880 laatimaa kihlakuntakertomusta, mutta on nähdäkseni sekoittanut Raudun Vehmaisten ja Kivennavan Vehmaisten samannimiset kylät keskenään. Kähösen esittämä kuvaus tarkoittaa Kivennavan sijaan siis Raudun Vehmaisten Linnamäkeä.
- 2 Appelgren viittaa virheellisesti sanomalehti Morgonbladetin vuoden 1876 sivuun 181, vaikka asia on ilmestynyt lehden numerossa 186 (ilmestymispäivä 14.8.1876). Viipurilaisen osakunnan matkakertomus alkoi lehden vuosikerran numerosta 181.
- 3 Sakkolan Kiviniemeen mahdollisesti 1500-luvulla rakennetun linnoituksen maavallien jäännöksiä on paikalla yhä vieläkin näkyvissä.

FM Juha Ruohonen on Turun yliopistossa työskentelevä arkeologi.
Sähköposti: jukaru@utu.fi.